

26

Особливості розвитку суспільства, або Спроба отримати відповідь на запитання: «Що ми модернізуємо?»

Віталій ЧОРНИЙ,
доктор філософських наук, доцент

Полеміка довкола напрямів розвитку суспільства з різною інтенсивністю триває протягом усього періоду незалежного існування України. За цей час з'явилося чимало публікацій з цієї проблематики. Серед них вирізняються праці відомого українського філософа М. Михальченка, який ретельно досліджує соціальні процеси, характерні для сучасної України, а також конструює можливі шляхи їхнього розвитку [7].

Тож метою цієї статті є прагнення привернути увагу до того, що зазвичай залишається «за лаштунками» соціальних явищ та процесів і, можливо, перешкоджає конструктивній відповіді на запитання: «Що ми модернізуємо?».

Цілковито поділяємо думку, що суспільні науки, й особливо філософія, повинні супроводжувати трансформаційні процеси, які відбуваються в нашій державі. Проте, на жаль, як зазначає М. Михальченко, «в Україні вогник теоретичної думки в сфері суспільних наук ледь-ледь жевріє» [8, с. 8]. І це в той час, коли українське суспільство потребує науково обгрунтованого підходу до реформування всіх ланок суспільного життя! Саме тому важливого значення набувають дослідження щодо перспектив модернізації українського суспільства. Таких праць, на думку М. Михальченка, надзвичайно мало [8, с. 8]. А ті, що є, зазвичай неадекватно відображають сутнісні характеристики українського соціуму та процеси, які в ньому відбуваються.

Помилка сучасних українських суспільствознавців полягає в тому, що, характеризуючи Україну часів бездержавного минулого, вони використовують ознаки, які стосуються її опосередковано. А це призводить до розробки хибних рекомендацій щодо напрямів модернізації українського суспільства, а також до запозичення досвіду країн, який об'єктивно неможливо реалізувати

в Україні. Наприклад, якщо застосовувати до української держави таку ознаку, як «посттоталітарна», то її можна ставити в один ряд з Іспанією, Італією, Німеччиною та ін. Якщо ж використовувати «посткомуністичну», «постсоціалістичну», «пострадянську» ознаку, то Україну можна порівнювати з Російською Федерацією, Сербією, Чехією або Угорщиною.

Вочевидь, в обох випадках порівняння є нерівнозначними, бо до грудня 1990 року Україна була складовою частиною держави, яка характеризувалася певною сукупністю ознак – таких, як радянська, комуністична, соціалістична, тоталітарна тощо. Виходячи з того, що ці ознаки формувалися за межами України й були їй нав'язані силоміць ззовні, використовувати їх для характеристики минулого держави, якої ще не було, на нашу думку, недоречно, приміром, якби колишні колонії країн західної демократії, тобто переважно азійські та африканські держави, називали себе «постдемократичними», це викликало б неприховане здивування.

Відтак після досягнення політичної незалежності ці ознаки не можуть бути головними, тобто такими, що об'єктивно характеризують новостворену країну. На перший план повинна вийти ознака, яка адекватно відображала б стан політичного суверенітету держави (суспільства) до й після проголошення політичної незалежності.

Виходячи з цього, вважаємо, що найоб'єктивнішою характеристикою минулого й сучасного стану України є такі традиційні поняття, як «постколоніальна держава» або «нова незалежна держава» (для суспільства – «постколоніальне»), що вже закріпилися в науковій думці та не потребують подальшого уточнення змісту. Крім того, поширеними є поняття «транзитивні суспільства» та «країни, що розвиваються». За-

стосування наведених понять кардинально змінює ситуацію, бо дає сучасній Україні чітку та прозору характеристику, відштовхуючись від якої, можна будувати перспективні плани модернізації українського суспільства та усунути перешкоди, що виникають на цьому шляху. Разом із тим відкриваються широкі можливості звертатися до суспільно-історичної практики нових незалежних держав (яких понад сто) з метою запозичення позитивного досвіду державного будівництва та уникнення їхніх помилок. Доречно відзначити, що, на думку В. Гьосле, країни, які розвиваються, самі по собі є філософською проблемою [1, с. 145–153]. Це пов'язано з особливостями розвитку їхніх суспільств.

Постколоніальне суспільство – це особливий тип суспільства. Воно фактично є антиподом «громадянського суспільства», яке виникло на певному етапі історичного розвитку західних цивілізацій. Передумовами розвитку громадянського суспільства є ринкова економіка з властивою їй багатоманітністю форм власності, множинність незалежних політичних сил та партій, недирижовано сформована громадська думка і, найголовніше, вільна особистість із розвиненим почуттям власної гідності [10, с. 79]. Крім того, громадянське суспільство – це не тільки емансиповане від держави суспільство, це ще й чітко структуроване суспільство.

У суспільствах нових незалежних держав перелічені вище ознаки відсутні взагалі або в зародковому стані. У цих країнах ухвалюються нові закони, отримують владу раніше заборонені організації, партії і рухи, встановлюються соціально-економічні та політичні правила поведінки, приймаються конституції. Інакше кажучи, відбувається закріплення норм і вимог, які в майбутньому можуть стати засадами для

створення демократичної правової держави. Суспільно-політичне життя в самостійній формі тільки налагоджується. Усе перебуває в процесі становлення, переходу, пошуків та змін.

Неструктурованість, наявність архаїчних нашарувань та інші вади, притаманні постколоніальним суспільствам, негативно позначаються на взаємодії соціальних інститутів із соціальним середовищем. Як відомо, підґрунтям взаємодії соціального інституту із соціальним середовищем є реалізація головної функції соціального інституту – задоволення конкретних соціальних потреб. Проте соціально-політичні процеси в нових незалежних державах настільки динамічні, що нерідко виникає ситуація, коли швидкоплинні соціальні потреби не знаходять адекватної реакції в структурах та функціях відповідних соціальних інститутів, які, до речі, теж перебувають у стадії формування. Наслідками такої невідповідності в діяльності того чи того соціального інституту є так звані дисфункції. Ці явища проявляються і в зовнішній сфері, так би мовити, формальній (організаційній), і в самому змісті їхньої діяльності.

Ознаками зовнішніх дисфункцій соціального інституту постколоніальних держав є брак підготовлених кадрів і матеріальних засобів, організаційне безладдя тощо. Зі змістового погляду, дисфункції соціальних інститутів таких країн проявляються в невизначеності мети та функцій їхнього існування, у зв'язку з чим знижується їхній соціальний престиж і авторитет, піддається сумніву легітимність тощо.

Надзвичайно поширеним явищем соціальних інститутів постколоніальних країн є відсутність принципу деперсоналізації, який означає, що питома вага в забезпеченні функцій соціального інституту не залежить від суб'єктивних характеристик окремих осіб, регіональних або сімейно-кланових угруповань, які виконують покладені на них завдання. Втрата цього принципу призводить до того, що соціальний інститут перестає діяти відповідно до потреб суспільства та визначеної мети, змінюючи свої функції залежно від інтересів окремих осіб, їхніх персональних якостей і властивостей [13, с. 58].

Поступово соціальний інститут дедалі менше орієнтується на досягнення основної мети свого існування – забезпечення конкретних соціальних потреб. Однак головне полягає в тому, що незадоволені соціальні потреби (як результат дисфункцій соціальних інститутів) викликають до життя нормативно неврегульовані різновиди діяльності, покликани компенсувати дисфункції легітимних інститутів, але

вже за рахунок порушення існуючих соціальних норм (зокрема й правових). Наприклад, дисфункції окремих економічних та правоохоронних інститутів стимулюють такі поширені в постколоніальних країнах соціальні явища, як корупція, хабарництво, казнокрадство, клановість (сімейна або регіональна), кумівство, протекціонізм за ознакою етнічного походження, конфесійної належності, спорідненості або земляцтва тощо.

Серед інших характеристик суспільно-політичного розвитку нових незалежних держав вирізняються такі: надзвичайно велика роль виконавчої влади; слабкість опозиції; значна залежність партій, громадських організацій та профспілок від держави та бізнесу; відносна соціальна пасивність широких верств населення; відсутність або слабкість політичних організацій провідних прошарків суспільства; істотна роль окремих особистостей на ключових партійно-державних посадах; нерозвиненість електронних засобів масової інформації, зазвичай монополізованих керівною верхівкою та наближеними до неї скоробагатками, капітал яких має переважно кримінальне походження; велика залежність держави від міжнародних фінансових організацій і колишньої метрополії тощо.

За таких умов домінуючою силою держави є представники прошарку, який має відносну автономію від усіх укладів, тобто бюрократія – цивільна та/або військова [11, с. 277]. З часом саме ця соціальна група бере на себе відповідальність за те, що відбувається в новій незалежній державі, та за перспективи її подальшого розвитку. На нашу думку, це і є початком реальної модернізації постколоніальних суспільств і головною ознакою незворотності суверенного існування новостворених держав. Для обґрунтування наведеної думки розглянемо найтипівіші випадки з історії розвитку постколоніальних країн.

Досить наочним у цьому сенсі є досвід Польщі, де після отримання незалежності внаслідок розпаду Російської імперії розпочалася глибока соціально-політична криза. У пошуках виходу з неї Установчий сейм 1921 року прийняв другу за ліком Конституцію, яка мала ліберально-демократичний характер.

У новому Основному Законі проголошувалося, що верховна влада в державі належить народові, який реалізує її через сейм і сенат, що обираються на підставі загального, прямого, рівного, таємного та пропорційного голосування. Вибірчі права для обрання сейму надавалися всім громадянам, окрім військовиків. Сейм і сенат, діючи як національні збори,

обирали президента, який спільно з відповідальним перед палатами урядом здійснював виконавчу владу. Державною мовою визнавалася польська, а державною релігією – римо-католицька. Згідно з конкордатом, укладеним із Папою Римським у 1925 році, запроваджувалось обов'язкове вивчення релігії у школах та релігійне виховання у збройних силах. Гарантувалися також інші ліберально-демократичні свободи.

Проте прийняття нової конституції не дало бажаних наслідків – соціально-економічне становище Польщі продовжувало погіршуватися. Невдалими виявилися заходи щодо захисту вітчизняного виробництва, яке не витримувало за нових умов конкуренції з іноземними товарами. Шукаючи виходу з кризової ситуації, уряд укладав угоди на дедалі нові позики за кордоном, але це не сприяло позитивним змінам, а лише збільшувало зовнішній борг держави, бо отримані від міжнародних фінансових організацій гроші зазвичай проїдалися та розкрадалися.

Соціально-економічне становище Польщі стало дедалі важчим. Курс золотого неухильно падав. Зовнішніми ознаками дисфункцій державних органів були оргії хабарництва, корупції та казнокрадства, безперервні урядові кризи, постійні чвари різних політичних угруповань у стінах парламенту та за його межами. Й. Сталін досить влучно охарактеризував ситуацію, що склалася в Польщі влітку 1926 року: «...польська держава вступила у фазу цілковитого розпаду. Фінанси летять у трубу. Злотий падає. Промисловість паралізована... А вгорі, у колах, близьких до керівних верств, панує вакханалія крадіжок, як кажуть про це, зовсім не церемонячись, представники усіх і всяких сеймових фракцій» [5, с. 357].

Вирішальну роль у врятуванні Польщі від хаосу та можливого розпаду й втрати незалежності відіграли військовики. У середині травня 1926 року вони здійснили державний переворот, підтриманий широкими верствами населення, яке тривалий час прагнуло наведення порядку, а силою, спроможною на це, вважало військовиків. Після зміни влади в економіці країни почалася певна стабілізація. Позики, одержані від іноземних держав, допомогли військовому режиму зміцнити своє становище. У серпні 1926 року була проведена часткова зміна конституції, нова редакція якої збільшила владу президента та обмежила права законодавчих органів. Своє існування військовий режим припинив разом із польською державою, що була окупована Німеччиною.

Не менш цікавим є суспільно-історичний досвід Пакистану, що

утворився на уламках Британської імперії. Пакистанська армія, яка раніше була частиною колишньої британської, на початку державотворення залишалася вірною традиціям відданості та повного підпорядкування цивільній владі. Проте ситуація, що склалася в країні, підштовхувала її до рішучих дій. Так, зокрема, за сім років – з 1951 по 1958 рік – змінилося сім урядів. Дрібні парламентські партії були неспроможні розв'язати жодної серйозної проблеми. На тлі неухильної деградації соціально-економічного та політичного життя, зростання корупції, хабарництва, гризотні політиканів тощо лише армія вигідно вирізнялася монолітністю та непричетністю до скандалів і чвар.

Коли військовики переконалися, що парламентський псевдodemократичний режим цілком вичерпав себе, завівши країну у глухий кут, а незадоволений народ погрожував соціальним вибухом, вони рішуче пішли на зміну цього режиму іншим, не представницьким, проте спроможним запобігти соціальній дезорганізації та руйнації держави загалом. Відтак у жовтні 1958 року в Пакистані відбувся військовий переворот. Згодом генерал Мукім-хан писав: «Армія була впевнена в тому, що тільки-но громадськість дізнається, що вона взяла на себе контроль, беззаконно буде покладено край. Пакистанці поважають тверді дії, якщо вони здійснюються чесно та неупереджено» [14, с. 184]. У цьому була значна частка правди, що й підтвердили незалежні аналітики. Зокрема, американський соціолог Дж. Міттельмен, позитивно оцінюючи діяльність першого військового режиму в Пакистані, зазначав, що під час правління генералів М. Айюб-хана та М. Ях'я-хана в державі спостерігалось певне економічне зростання.

Про те, що проблеми постколоніальних країн у загальних рисах є універсальними незалежно від географічного розташування, цінностей, культури, традицій та менталітету, свідчить новітня історія Нігерії. У новорічну ніч 1984 року військові вкотре повернулися до влади. Журнал «*Foreign Affairs*» так прокоментував цю подію: «Цивільне керівництво, діючи грубо та безпардонно, не впоралося з господарськими проблемами й значно збільшило тягар, що ліг на плечі населення як наслідок світового економічного спаду. Падіння притоків від нафти призвело до різкого скорочення імпорту, особливо споживчих товарів і сировини для промисловості. Унаслідок цього заводи працювали не на повну потужність, десятки тисяч людей залишилися

без роботи... ціни на основні продукти харчування та товари широкого вжитку стрімко зростали...» [6, с. 123].

Другою причиною були корупція та хабарництво. Один за одним виникали скандали: то безслідно зникали мільйони найр (найра – грошова одиниця Нігерії), виділені на імпортні ліцензії, то зі складів Національної компанії з постачання «випаровувалися» будматеріали на мільйонні суми, то раптом з'ясувалося, що державний орган, який обговорював питання стосовно продовження монопольного контракту зі швейцарською фірмою, отримав великі хабарі, то виявилось, що близько 50 млн. найр щомісячно йшли на оплату «мертвих душ», тобто робочої сили, якої насправді не існувало, то загадкові пожежі знищували установи, що «прогриміли» на всю країну у зв'язку з виявленими зловживаннями, при цьому всі папери та докази згорали дотла.

За неофіційними підрахунками західних дипломатів та економістів, найвищі урядовці другої республіки вивезли за кордон цілі багатства – загалом на суму від 5 до 7 млрд. доларів. Таке безсоромне збагачення еліти на тлі економічного зубожіння мас не могло не спричинити невдоволення, що зростало.

1983 року в багатьох провінціях пройшли страйки вчителів, яким майже по півроку не виплачували зарплати. З тієї самої причини страйкували державні службовці. У деяких районах понад рік були зачинені школи. В лікарнях бракувало ліків, почастішали перебої водопостачання та електроенергії. Дедалі активніше висловлювали невдоволення профспілки. Цього ж року відбулися вибори, про які відверто казали, що вони сфальсифіковані партією влади. Після оприлюднення їхніх підсумків спалахнули заворушення, внаслідок яких понад сто осіб загинуло, а матеріальні збитки становили близько 100 млн. доларів. Стало очевидним, що економіка перебуває на межі краху, рівень життя також сягнув критичної межі. Настрій у суспільстві, як писав журнал «*West Africa*», був такий: «хто завгодно, аби не ці політики» [6, с. 137]. Грунт для перевороту визрів на сто відсотків. І військовики чітко відчували настрої суспільства.

Переворот здійснила група офіцерів на чолі з генералом М. Бухарі, який у новорічному зверненні до народу заявив: «Корумповане, неспроможне та безвідповідальне керівництво... стало джерелом аморальної та непристойної поведінки, яка поширилася в нашому суспільстві. Співвітчизники нігерій-

ці, за велінням совісті ми втрутилися нарешті для того, щоб урятувати цю країну від неминучого краху» [6, с. 144].

Громадськість зустріла переворот із ентузіазмом, адже глибоко розчарувалася правлінням цивільних політиків та перейнялася відразою до псевдodemократії. І перші кроки військового уряду виправдали сподівання нації: було «вичищено» багатьох вищих чиновників держaparату, поліції та митниці; встановлено нові порядки видачі ліцензій на імпорту; суворо контролювалася та спрямовувалася в найнеобхідніші галузі економіки іноземна валюта, розпочалася широка кампанія за трудову дисципліну, чесне та добросовісне ставлення до праці.

Тож, як бачимо на прикладах окремих постколоніальних країн, військовики обмежали інтереси компраторської буржуазії та бюрократичного апарату, які були зацікавлені у створенні вигідної для них системи представницької, парламентської демократії «західного типу», адже те, що пустило коріння в розвинених країнах, не прижилося в постколоніальних державах, які переживають болісний процес первинного нагромадження капіталу та політичної інституціоналізації.

Незацікавленість у поступальному та систематичному розвитку вітчизняної економіки, розрахованому на довготривалу перспективу, прагнення «товкти гарячі гроші», жити одним днем за принципом «після нас хоч потоп» неминуче призводять до того, що починають переважати корупційні інтереси, виникає схильність «хитрувати» та уривати якнайшвидше і якнайбільше, що тільки можна й де тільки можна. Саме за таких умов відкриваються небачені можливості для зловживань, всюдисущої корупції, хабарництва, протекціонізму тощо.

Згодом така поведінка переноситься зі сфери економіки у сферу політики, що відтепер розглядається як найважливіший чинник збереження й примноження статків, нажитих «непосильною працею», отримання різноманітних преференцій та імунітету від кримінальних переслідувань. Відбувається неприродне поєднання політики та бізнесу, межа між якими геть стирається. За таких умов у постколоніальних країнах нерідко складається ситуація, коли відсторонення від влади злочинної верхівки, що безсоромно підтасовує результати виборів, усуваючи в будь-який спосіб політичних конкурентів, демократичним шляхом практично неможливе, бо цивільні політики опанували «досвід» політичного шахрайства не менше, ніж фінансові махінації.

З цього глухого кута можливі лише два виходи: або стихійні заворушення люмпенізованих верств суспільства з непередбачуваними наслідками (яких, до речі, боїться не тільки панівна верхівка, а й середні прошарки та пов'язаний із ними офіцерський корпус), або військовий переворот, що є природним та логічним, а в більшості випадків навіть єдиним виходом.

У постколоніальних країнах, які виникають за умов відносно мирного розпаду імперій, трансформація суспільства може відбуватися двома способами: стрибкоподібною, якісною зміною системи соціальних інститутів, державних органів та суспільних відносин, тобто за допомогою радикальних засобів; або поступовим перетворенням колоніальної влади на національну під тиском зовнішніх і внутрішніх обставин.

Аналіз суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації в Україні в контексті суспільно-історичного розвитку постколоніальних держав свідчить, що процес реальної модернізації українського суспільства не виправдано затягнувся [2]. Як зазначає М. Михальченко, програма ринкових перетворень в Україні протягом її незалежного існування здійснювалася безсистемно та непослідовно. Концепція різкого, обвального послаблення ролі держави під час модернізації українського суспільства, звуження її лише до напрацювання «правил гри» виявилася помилковою [8, с. 138]. Усе це за старою радянською традицією відбувалося без активної участі опозиції, яка насправді є формальною, бо, на думку П. Симоненка, опозицію не можуть бути політичні сили, що репрезентують промислові та фінансові клани [3]. Найхарактернішою ж особливістю української влади впродовж останніх десятиліть є цілковита відсутність прагнення до реального оновлення. Проте, як свідчить суспільно-історична практика, саме здатність до оновлення, за Ф. Фукуямою, є джерелом величчя будь-якої держави [12].

Ситуація невизначеності з формою державного правління означає лише одне – відсутність відпрацьованого механізму утримання та передачі влади керівною верхівкою, неврегульованість її статусу та легітимності існування. Звідси й брак політичної волі до початку справжніх реформ і зволікання з будь-якими радикальними змінами в державному механізмі та соціальних інститутах [2]. Унаслідок цього реальні кроки щодо модернізації суспільства підміняються їхньою імітацією, а то й узагалі дискредитуються соціальним популізмом, пов'язаним із перманентними ви-

борами та бажанням будь-якою ціною утриматися при владі. Як тут не згадати У. Черчилля, який вважав, що політик орієнтується на наступні вибори, а державний діяч – на наступні покоління. Вочевидь, що це більш ніж слушно стосовно нашої держави, де реальні перетворення, зважаючи на два десятиліття незалежного існування, так і не розпочалися. Проте тут немає нічого дивного. Це нормальний стан для постколоніального суспільства, в якому відбувається болісний процес формування провідної політичної та економічної еліти з державним стратегічним мисленням, а загалом і соціальна структуризація.

Згадані чинники постійно генерують дисфункції соціальних інститутів українського суспільства, які ще більше поглиблюють соціальну кризу в державі. А це, у свою чергу, несе в собі потенційну загрозу соціальної дезорганізації, наслідком якої можуть бути або військово-політична інтервенція, або втрата політичного суверенітету над частиною території чи країною загалом. Відомий український політик та економіст В. Сулов, вважає, що «за Конституцією Україна – соціальна держава, а за реальною сутністю – кланово-олігархічна. Тому вся ця зворушлива турбота про багатіїв у нинішній системі влади не випадкова» [9]. «У нас є незалежні профспілки? – запитує він. – Ні, вони нічиїх прав не відстоюють. У нас є партії ідеологічного типу, засновані на обстоюванні певних ідей? Ні, у нас є бізнес-партії. Незалежні суди, якщо їй трапляються, то надзвичайно рідко. Ми поступово рухаємося до серйозного соціального потрясіння, соціальної відсічі знизу, яка практично немінуча, бо влада сама себе обмежити не в змозі» [9].

Отже, українське суспільство, яке перебуває на шляху до свого якісно нового стану, потребує цілісної концепції модернізації всіх сфер життєдіяльності. Реалізація цієї вимоги зумовлює зміст та спрямованість головних засад і першочергових завдань його оновлення. Передусім реформування має здійснюватись одночасно в усіх сферах життєдіяльності українського суспільства.

У політичній сфері: з одного боку, поширення реальної демократії, на противагу псевдодемократії, яка існує сьогодні, а з другого – збільшення централізації, посилення виконавчої влади з радикальним реформуванням законодавчої. У соціально-економічній сфері: встановлення соціоекономічної рівноваги суспільства, за якої наявні усталена відповідність між економічною та соціальною сферами, узгодженість інтересів окремих людей із інтересами соціальних, етнічних, ре-

У східній частині Монголії відбулася церемонія «Великого державного поклоніння», яка стала кульмінацією святкування 840-річчя від дня народження Чингісхана – засновника й правителя єдиної монгольської держави.

Після урочистого відкриття святкування здійснено велике поклоніння й обряд закликання щастя, під час якого виконувалися пісні про Чингісхана і гімн вічно блакитному небу. У заходах брали участь тодішній президент Монголії Нацагійн Багабанді, представники іноземних дипломатичних місій, видатні та громадські діячі країни, а також відомий голлівудський актор Стівен Сігал, який спеціально приїхав до Монголії, щоб бути присутнім на цих урочистостях.

Під час свята велику увагу було приділено шаманським релігійним обрядам, оскільки за часів правління Чингісхана саме шаманізм був релігією монголів.

Члени національного комітету з підготовки та проведення ювілейних урочистостей поклали вінок до пам'ятника, спорудженого в 1990 році на честь 750-річчя «Потаємного сказання монголів» – унікального твору давньомонгольської літератури, в якому описано життя й діяльність Чингісхана.

Урочисті заходи, присвячені цій даті, відкрилися закладенням першого каменя у фундамент меморіального комплексу Чингісхана, який зводитимуть у Центральному парку культури та відпочинку Улан-Батора. У проекті комплексу передбачено сім юрт великого полководця, розташованих по колу. Їх зведуть на кам'яних підставках у вигляді черепах.

У центрі цього комплексу встановлять величезну скульптуру Чингісхана, а по периметру – 17-метрові статуї його дев'яти воєначальників. Діаметр комплексу становитиме 99 метрів. За попередніми даними, на будівництво меморіалу знадобиться 20 мільярдів тугриків (близько 19 мільйонів доларів).

С. Ф.

лігійних та демографічних груп і верств населення, зокрема й з інтересами держави [4, с. 8]. Наведення ладу в сфері моралі та права й найголовніше – ефективне реформування військової сфери суспільства. І, врешті-решт, останнє: під час модернізації українського суспільства головне місце повинна посісти держава [8, с. 138]. Ці та інші радикальні заходи дадуть Україні змогу оминути перешкоди, на яких спіткнулися більшість нових незалежних держав на шляху побудови справді «демократичної, соціальної, правової держави», як того вимагає чинна Конституція України. **□**

Джерела

1. Гюсле В. Практична філософія в сучасному світі / Пер. з нім., примітки та післямова А. Єрмоленка. – К.: Лібра, 2003. – 248 с.

2. Каспрук В. Хто є хто в Україні. Сучасний стан нашого суспільства в аналітичному розрізі // Час. – 1997. – 17 січня.

3. Коммунисты назвали себя единственной оппозицией в Украине // Бagnet. – 2011. – 15 мая; <http://www.bagnet.org/news/summaries/ukraine/2011-05-15/128989>.

4. Лагутін В. Д. Людина і економіка: Соціоекономіка: Навч. посіб. – К.: Просвіта, 1996. – 336 с.

5. Манусевич О. Я. Нариси з історії Польщі. – К.: Радянська школа, 1954. – 451 с. – (Бібліотека вчителя).

6. Мирский Г. И. Роль армии в политической жизни стран «третьего мира». – М.: Наука, 1989. – 198 с.

7. Михальченко М. Політична система в Україні: що ми модернізуємо? // Віче. – 2011. – № 1 (286). – С. 27–30.

8. Михальченко Н. И. Украинское общество: трансформация, модернизация или лимитроф Европы?

– К.: Институт социологии НАНУ, 2001. – 440 с.

9. Присяжнюк А. Виктор Суллов: «Украинские реформы – это пережитки сталинского менталитета» // Главред. – 2011. – 4 мая; <http://glavred.info/archive/2011/05/04/084750-0.html>

10. Рябов С. Г. Політологічна теорія держави. – К.: Тандем, 1996. – 240 с.

11. Симония Н. А. Эволюция восточных обществ. Синтез традиционного и современного. – М.: Наука, 1984. – 356 с.

12. Фукуяма Ф. Нова епоха // День. – 2008. – 18 листопада.

13. Чорний В. С. Словник-довідник основних понять та категорій з філософсько-методологічних проблем військово-соціального управління. – К.: НАОУ, 2006. – 112 с.

14. Muguem F. Khan. The Story of the Pakistan Army. – Karachi, 1963. – 229 p.

Економіка

Формування ефективності стратегії соціальних перетворень

Анатолій ГАЛЬЧИНСЬКИЙ, доктор економічних наук, професор, головний науковий співробітник Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України

Так склалося, що за роки незалежності ми не визначилися зі стратегічною спрямованістю соціальної політики, яка не повинна зводитися лише до державного захисту малозабезпечених верств населення, як на цьому весь час наголошує чинна влада. Стратегія соціальних перетворень – значно ширше поняття. Вона відмінна від поточної політики своєю довгостроковою орієнтацією, системною скоординованістю, виокремленням пріоритетних начал, домінантних ліній, субординацією з іншими сегментами суспільного розвитку.

У цьому сенсі я пропоную читачеві дещо інший ракурс стратегії соціальних перетворень – її основні акценти мають дедалі більше зосереджуватися на населенні, яке працює, примножуючи суспільне багатство. Не послаблюючи піклування про малозабезпечених, соціальна політика повинна активно впливати на осучаснення соціальної структури суспільства, зміцнення позицій середнього класу, формування соціального капіталу, який виконує важливу консолідувальну функцію, на гуманізацію виробничої сфе-

ри, відносин між працею й капіталом, на регулювання доходів, згладжування соціальної стратифікації та ін.

Ідеться про визначеність стратегії соціальних перетворень у її широкому контексті, про створення умов, що даватимуть можливість кожному працівникові підвищувати добробут своєї сім'ї за рахунок особистого трудового доробку, підприємництва та ділової активності й водночас примножувати власний внесок у загальносуспільну скарбницю підтримки малозахищених і знедолених.

Актуальною проблемою, яка нині фактично випадає з поля зору влади, є оптимізація співвідношення державних (фіскальних) і недержавних (приватних) чинників реалізації завдань соціальної політики. Найзначущішим у цьому є завершення ринкової трансформації соціальної сфери. Ми надто запізнилися з пенсійною реформою, реформою медицини та ЖКГ. Політика уряду щодо нагального проведення цих реформ не може не викликати суспільного схвалення. Непокоїть інше – їхня ринкова спрямованість. Зі світової практи-